

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ СЛІДЧОГО СУДДІ

PROBLEMS OF FUNCTIONING OF THE INSTITUTE INVESTIGATIVE JUDGE

Сіренко О.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університет державної фіскальної служби України

Мурза І.В., студент VI курсу юридичного факультету
Навчально-науковий інститут права
Університет державної фіскальної служби України

Стаття присвячена висвітленню проблем функціонування інституту слідчого судді в Україні. Зазначено, що необхідність дослідження зазначеної проблеми зумовлена існуванням низки не врегульованих кримінальним процесуальним законодавством питань. Ефективність інституту слідчого судді суттєво впливає на застосування правових механізмів, визначених кримінальним процесуальним законом, на захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Зокрема, в чинному законодавстві України не врегульовано інститут контролю та перевірки законності рішень слідчого судді; не вирішено питання щодо розподілу справ у конкретному суді між кількома слідчими суддями; залишається нерівномірним розподіл навантаження на слідчого суддю.

У статті наголошується на необхідності чіткого законодавчого регулювання інституту слідчого судді на рівні окремої глави Кримінального процесуального кодексу України, якою буде чітко регламентовано статус слідчого судді з визначенням його службових прав та обов'язків, повноважень та функцій, а також порядку обрання на посаду слідчого судді і вимог до нього.

Авторами висловлюється думка, що з метою покращення ефективності діяльності слідчого судді він повинен мати статус повністю автономної (незалежної) фігури в кримінальному провадженні і виключно до його повноважень мають належати функції захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження і судового контролю.

Зазначено, що основною проблемою запровадження інституту слідчих суддів у систему кримінального процесу низки зарубіжних країн є розрізненість думок серед вчених та відсутність конкретних позицій щодо його реалізації.

Зроблено висновок, що інститут слідчого судді потребує подальших досліджень та вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства, що його регулюють. Доцільно створити відповідну систему перевірки законності й обґрунтованості рішень слідчого судді, закріпити в Кримінальному процесуальному кодексу України норму, яка визначатиме статус слідчого судді як повністю автономної (незалежної) фігури у кримінальному провадженні.

Ключові слова: інститут слідчого судді, слідчий суддя, кримінальне провадження, оцінка доказів.

The article is devoted to the problems of the functioning of the institute of the investigating judge in Ukraine. It is noted that the need to study this problem is caused by the existence of a number of unresolved issues of criminal procedure legislation. The effectiveness of the institution of an investigating judge significantly affects the application of legal mechanisms defined by the criminal procedure law to protect the rights, freedoms and legitimate interests of participants in criminal proceedings.

In particular, the current legislation of Ukraine does not regulate the institution of control and verification of the legality of the decisions of the investigating judge; the issue of distribution of cases in a particular court between several investigating judges has not been resolved; the burden on the investigating judge remains uneven.

The article emphasizes the need for clear legislative regulation of the institution of an investigating judge at the level of a separate chapter of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which will clearly regulate the status of an investigating judge defining his official rights and responsibilities requirements for it.

The authors believe that in order to improve the efficiency of the investigating judge, the latter should have the status of a fully autonomous (independent) figure in criminal proceedings and his powers should include functions to protect the rights, freedoms and legitimate interests of participants in criminal proceedings and judicial control.

It is noted that the main problem of introducing the institution of investigative judges in the criminal procedure system of a number of foreign countries is the difference of opinion among scientists and the lack of specific positions on its implementation.

It is concluded that the institution of an investigating judge needs further research and improvement of the rules of criminal procedure legislation governing it. It is expedient to create an appropriate system for verifying the legality and validity of the decisions of the investigating judge; to enshrine in the Criminal Procedure Code of Ukraine a norm that will define the status of an investigating judge as a fully autonomous (independent) figure in criminal proceedings.

Key words: institute of investigating judge, investigating judge, criminal proceedings, evaluation of evidence.

Вимога охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження та забезпечення неупередженого й ефективного розслідування зумовлюють розроблення і запровадження нових правових інститутів, серед яких і інститут слідчого судді.

Нині є необхідність дослідити проблеми функціонування інституту слідчого судді в Україні, що зумовлено існуванням низки не врегульованих кримінальним процесуальним законодавством питань.

Вивченню питань запровадження інституту слідчого судді присвячені роботи С. Банах, І. Гловюк, В. Горбачевського, Д. Крикливець, С. Нагачевського, В. Назарова, М. Ольховської, В. Попелюшко, В. Руденко, Ю. Скрипіна, А. Туманянець та інших. Праці зазначених авторів стали підґрунтям у визначенні повноважень, сутності та процесуального статусу слідчого судді.

Метою статті є дослідження проблем функціонування інституту слідчого судді в Україні та розгляд перспектив його вдосконалення.

Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, слідчий суддя – це «суддя першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 цього Кодексу» [2].

На думку Ю.В. Скрипіна, слідчий суддя є «суддею, уповноваженим забезпечувати законність і обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини в досудовому кримінальному провадженні, до компетенції якого входять рішення про застосування заходів кримінального примусу, слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) і рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого і прокурора» [4].

В.Я. Горбачевський зазначає: «З іншого боку, його безпосередня участь у зазначених заходах сприяє реалізації основного призначення – здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі», отже, «слідчий суддя організаційно й функціонально належить до судового органу і, виконуючи одну з означених функцій, безпосередньо здійснює повноваження з судового контролю, діє від імені суду, що передбачено положеннями Конституції України» [1].

На думку А.Р. Туманянц, слідчий суддя є «суб'єктом доказування в кримінальному провадженні, якому іманентна ситуативна активність з дослідження обставин кримінального правопорушення» [5].

Як бачимо, є різні думки стосовно інституту слідчого судді та завдань, функцій, які для нього характерні.

Ефективність інституту слідчого судді суттєво впливає на застосування правових механізмів, визначених кримінальним процесуальним законом на захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Однак функціонування інституту слідчого судді в Україні супроводжується низкою проблем.

Так, у чинному законодавстві України не врегульовано інститут контролю та перевірки законності рішень слідчого судді. Зокрема, А.Р. Туманянц вважає, що з метою забезпечення ефективного функціонування інституту слідчого судді, його незалежності необхідно створити відповідну систему перевірки законності й обґрунтованості рішень самого слідчого судді. Як варіант, можна передбачити право подання апеляції на рішення слідчого судді, яка розглядатиметься окремою палатою апеляційного суду (за аналогією з відповідною моделлю у Франції) [5].

Також суттєвими недоліками є невирішеність питання щодо розподілу справ у конкретному суді між кількома слідчими суддями, нерівномірний розподіл навантаження на слідчого суддю.

Вивчивши позиції науковців, вважаємо, що з метою покращення ефективності діяльності слідчого судді він повинен мати статус повністю автономної (незалежної) фігури в кримінальному провадженні і виключно до його повноважень мають належати функції захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження і судового контролю.

Потрібно звернути увагу і на проблему розпорошеності положень, які визначають повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю, що викликає певні труднощі під час їх вивчення і не дає повного уявлення про процесуальний статус цього суб'єкта кримінального провадження. Доцільним видається, про що вже зазначалось раніше, доповнити Кримінальний процесуальний кодекс окремою главою, яка буде визначати повноваження слідчого судді у здійсненні ним судового контролю у кримінальному провадженні, чітко регламентувати статус слідчого судді з визначенням його службових прав та обов'язків, повноважень та функцій, а також порядку обрання на посаду слідчого судді і вимог до нього [3, с. 335].

Досліджуючи проблеми функціонування інституту слідчого судді, необхідно звернутись до зарубіжного досвіду стосовно нього. Так, до компетенції слідчого судді належить ухвалення рішення про обрання запобіжного заходу щодо обвинуваченого, розгляд питання про передачу справи на розгляд її по суті іншим суддею. Також слідчий суддя на прохання кожної зі сторін судочинства має надати

допомогу у збиранні доказів, включаючи його присутність під час опитування свідків. Компетенція слідчих суддів здебільшого схожа. Окремі положення нагадують повноваження суду на стадії досудового провадження в Україні.

Як зазначають науковці, основною проблемою запровадження інституту слідчих суддів у систему кримінального процесу низки зарубіжних країн є розрізненість думок вчених та відсутність конкретних позицій щодо його реалізації [6].

У зарубіжних країнах повноваження, які є характерними для слідчих суддів, мають, наприклад, дільничні судді. Зокрема, цей інститут існує в Латвії, Литві, Молдові, Казахстані. У країнах континентального права щодо цього суб'єкта процесу склалися різні підходи. Так, у Франції, Бельгії, Голландії слідчі судді – це органи попереднього слідства в першій інстанції, які тривалий час піддавалися реформуванню. У Німеччині, Австрії дільничний суддя виконує функції судді-дознавача, здійснюючи проведення слідчих дій.

Вони безпосередньо беруть участь у доведенні, вносячи у процес елемент змагальності і зміцнюючи достовірність судових доказів. Паралельно слідчі судді застосовують примусові заходи до обвинувачених (підозрюваних). Наявність цього суб'єкта в процесі запобігає конфліктам сторін у суді першої інстанції. У Латвії, Литві, Казахстані, Молдові в кримінальному законодавстві чітко прописані непохитні істини судового контролю процесуальних дій, здійснюваних під час кримінального переслідування [6].

Необхідно зазначити, що введення в кримінальний процес інституту слідчого судді ще не є підтвердженням дієвості забезпечення прав та свобод учасників кримінального процесу, адже для цього необхідно, щоб повноваження слідчого судді виконувалися, а не просто були прописані в нормах кримінального процесуального законодавства.

Крім зазначених вище проблем функціонування інституту слідчого судді, залишаються неврегульованими питання забезпечення прав підозрюваного та його захисника на оскарження ухвали слідчого судді про здійснення спеціального кримінального провадження, що позбавляє підозрюваного права на доступ до правосуддя та є порушенням права на справедливий суд, скасування такої ухвали в разі з'явлення підозрюваного до слідчого, прокурора чи слідчого судді, визнання недопустимими доказів, отриманих під час спеціального досудового розслідування, за умови, що підозрюваний з'явився до слідчого чи прокурора та відпали підстави подальшого здійснення спеціального досудового розслідування, не прописано вимог та обмежень, які мають враховуватися під час обрання на посаду слідчого судді.

Таким чином, незважаючи на неточності та необхідність вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства, інститут слідчого судді має значні перспективи розвитку в Україні.

З метою підвищення ефективності функціонування зазначеного інституту доцільно створити відповідну систему перевірки законності й обґрунтованості рішень самого слідчого судді, закріпити в Кримінальному процесуальному кодексі України норму, яка визначатиме статус слідчого судді як повністю автономної (незалежної) фігури у кримінальному провадженні і передбачатиме, що виключно до його повноважень належать функції захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження і судового контролю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбачевський В.Я. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисних вбивств. *Актуальні проблеми досудового розслідування*. Збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2015. С. 29–32.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012 р. Харків: Право, 2012. 392 с.
3. Сіренко О.В. Окремі питання інституту слідчого судді у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 333–335.
4. Скрипін Ю.В. Нормативно-правове регулювання здійснення контрольної функції слідчим суддею в досудовому розслідуванні. *Правові новели*. 2019. URL: http://www.legalnovels.in.ua/journal/9_2019/9_2019.pdf#page=174
5. Туманянц А.Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні. *Форум права*. 2011. № 2.
6. Чернов В.С. Інститут слідчих суддів та імперативні рішення слідчого судді: зарубіжний досвід. *Право і суспільство*. 2019. № 6. Ч. 2. С. 194–200.